

UDK 930.85(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Primljen 1. 3. 2010.
Prihvaćen za tisak 15. 3. 2011.

MAGDALENA DYRAS

Jagellonsko sveučilište u Krakovu, Poljska
dyraf@tlen.pl

U POTRAZI ZA NOVIM IDENTITETOM: NARACIJE O HRVATSKOM IDENTITETU U DEVEDESETIM GODINAMA DVADESETOGA STOLJEĆA

Devedesete su godine dvadesetoga stoljeća u Hrvatskoj razdoblje važnih i dubokih promjena u kojem se zemlja ponovno vraća na diskurz o identitetu na individualnoj i kolektivnoj razini. Pokušaj stvaranja novoga identiteta, istodobno s promjenom prijašnjega poretka, povezan je sa stanjem kulturne traume tipične za takozvana granična područja u kojima se susreću različite kulture.

Ključne riječi: identitet, naracija, povijest, tradicija, mit, priča, *antemurale christianitatis*, mali narod

Kako nagoviješta naslov ovoga teksta, važnu ulogu u našim razmatranjima ima pojam naracije koju definiramo kao spoznajnu strukturu, kao način razumijevanja svijeta. "Svijet čovjeka ima oblik naracije. On je univerzum značenja, to jest smislenih struktura koje moramo stalno interpretirati i smislenih odnosa koje uspostavljamo u tom svijetu tek zahvaljujući našem djelovanju. Ova se interpretacija svodi na stalno čitanje događaja, situacija te vlastite i tuđe sudbine. Možemo razumjeti što se s nama i drugima događa upravo posredstvom priča koje možemo iščitati kad nam stižu u naracijama" (Nowak Dzieminowicz 2007: 14).

Isto tako zahvaljujući naracijama uspostavljamo odnos s prošlošću i tradicijom. Povezivanje naracije s pitanjem identiteta i njegovim konstruiranjem omogućuje, čini mi se, bolje razumijevanje promjena koje su se dogodile u Hrvatskoj u devedesetim godinama prošloga stoljeća. Želimo se

koncentrirati na naraciju zajednice kao na dio velike kulturno-povijesne naracije, iako smo svjesni da se ne smiju zanemariti ni individualne naracije u nju uronjene, koje smatramo pokušajima autointerpretacije.

U Hrvatskoj su se devedesetih godina dvadesetoga stoljeća dogodile velike političke promjene te promjene kulturnoga poretka. Sve je to pojačalo identitetski diskurz i prouzročilo nužnost ponovnoga definiranja u odnosu prema sastavnicama simboličke stvarnosti. Zygmunt Bauman smatra da nam nitko nije dao identitet zauvijek, već da je važno stalno ga aktualizirati, boriti se za njega. Za Hrvate je temeljno značenje imalo priznanje u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća i s tim povezana takozvana “drama priznanja”. Prema stajalištu Charlesa Taylora drama priznanja je nesuglasica između postojanja kojemu težimo i postojanja koje su nam drugi spremni priznati. Kako nismo kadri sami se odrediti, trebamo pomoć drugih, tzv. “važnih drugih”, onih koji mogu prihvatiti ili ne prihvatiti takvo naše postojanje (Taylor 1995: 14).

Ta drama priznanja ima veliku ulogu u hrvatskoj kulturi za koju je temeljno iskustvo granica i pograničnost. Pograničnost, prema Mariji Dąbrowskoj, definiramo kao nužnost stalnoga postavljanja pitanja o biti i granicama vlastita identiteta kako ga se može odrediti u susretu s tuđim elementima (Dąbrowska-Partyka 2004: 21).

Pokušaj ponovnoga konstruiranja identiteta u razdoblju krize i sloma prijašnjega poretka rađa novo stanje “kulturne traume” koju snažno osjećaju stanovnici pograničnih svjetova, prostora na kulturnom razmeđu. Pokušaji samoodređenja rezultiraju stvaranjem tzv. snažnoga identiteta koji podrazumijeva separiranje i isključivanje svega što je drugo, strano. Proces određivanja čvrstih granica vodi često prema netolerantnosti i neprijateljstvu kad je riječ o “drugima”.

To što se dogodilo u Hrvatskoj u posljednjem desetljeću dvadesetoga stoljeća možemo, prema mišljenju Franka Ankersmita, nazvati “pomakom u novi svijet”. Takav pomak iziskuje nasilje, zapravo – kako on kaže – čak samoubojstvo, uništenje prijašnjega identiteta. Sve to uzrokuje agresiju zbog izgubljenoga identiteta te zahtijeva posebnu vrstu sjećanja, sjećanja na ono što i tko više nisam (Ankersmit 2004: 355).

Ankersmitova zapažanja savršeno pomažu u shvaćanju i objašnjavanju pojava koje nas zanimaju zbog toga što proučavatelj predstavlja različite vrste zaborava koji pomažu stvaranje novoga identiteta. Radi se u prvom redu o zaboravljanju oblika prošlosti bolnih za zajednicu, a najčešće se javljaju kao pretežak izazov. U tom se slučaju guše takva nepoželjna sjećanja, pa traumatično iskustvo prividno odlazi u zaborav, ali paradoksalno je da ga se sjećamo podsvjesno kao nečega što trebamo zaboraviti. Takav proces

traži da se prošlost tretira selektivno te da se elementi koji se ne uklapaju u novi identitet pomiču u nesjećanje kojega se ipak sjećamo. Ankersmit je naveo primjer takve manipulacije opisavši jednu zgodu iz života Immanuela Kanta kojega je pokrao nepošteni sluga Lampe. Kad je doznao istinu, filozof ga je otpustio. Iako je postupio u skladu sa svojim uvjerenjima, stalno se brinuo što se događa s nesretnikom. U namjeri da se riješi loših misli stavio je na pisači stol papirić s bilješkom “Lampe vergessen” – zaboravi Lampea (Ankersmit 2004: 321–322).

Narodno angažirane identitetske naracije koje su nastale u devedesetim godinama (ovdje ćemo ih zvati patrijarhalnim naracijama) primjenjuju istu strategiju, istodobno mijenjajući dosadašnju sliku stvarnosti. Na taj se način odbacuje prijašnje stanje proizašlo iz graničnosti kultura, susjedstva različitih nacija koje je stoljećima uvjetovalo stvaranje univerzuma prožetoga različitim utjecajima. Umjesto toga nudi se jednoznačnost i “čisto hrvatstvo”. Iz igre sjećanja i zaborava rađaju se priče o Hrvatima od sedmoga stoljeća, o hrvatskim kraljevima – ponajprije o Tomislavu i Zvonimiru, o knezu Domagoju i njegovu sjedištu u Kninu. Nova naracija oživljava i lik bana Jelačića, zatim Oca Domovine Antu Starčevića te Antu Pavelića. Kada razmotrimo taj model naracije čiji je autor patrijarhalan, trebamo se sjetiti da “su patrijarhalne naracije bile potrebne novim državama kako bi se organizirali osnovni tekstovi o prošlosti i narodnom identitetu”. Ti su se tekstovi pozivali na simbol sna koji je određivao njihov oblik. Zanimljivo je da je Benedict Anderson u analizi nacionalizama devetnaestoga stoljeća istaknuo da su se oni predstavljali kao pokreti “probudeni iz sna” (Anderson 1997: 189). Važno je da se u razdoblju devedesetih smrt i san pojavljuju paralelno i određuju poetiku različitih priča nastalih u Hrvatskoj (trebamo se isto tako sjetiti simboličkoga nasilja u doba Jugoslavije kada su bili potisnuti u zaborav, na primjer, hrvatski kraljevi ili kada je s glavnoga trga u Zagrebu uklonjen spomenik banu Jelačiću). Isto je tako Jan Assman, autor knjige *Kulturno sjećanje – pismo, pamćenje i politički identitet u antičkim civilizacijama*, uočio u svojim analizama da svako narušavanje kontinuiteta i tradicije potiče nastanak nove prošlosti, da nakon takvoga prekida slijedi novi početak. Sve revolucije, renesanse i restauracije, kaže Assman, pozivaju se na prošlost, zamišljaju budućnost samo uz pomoć rekonstrukcije i otkrivanja prošlosti (devedesete su godine u Hrvatskoj bez dvojbe primjer takvoga prekida povezanoga sa stvaranjem nove povijesti i novoga političkoga univerzuma). Kulturno sjećanje, inače vrlo važno za zajednicu, preoblikuje povijest koja se temelji na činjenicama koje žive samo u sjećanju te poprima mitske dimenzije. Društvo se u svojoj pripovijesti o prošlosti na prirodan način koncentrira na kronološki najbliža razdoblja (biografsko sjećanje), kao i na ona najranija (osnivačko sjećanje) (Assman 2009).

Dakle, u hrvatskom slučaju pozornost treba posvetiti interesu za prošlost kao potrazi za jezikom koji omogućuje izražavanje vlastita odnosa prema svijetu te pitanjima o vrijednostima. Zbog toga nastaje novi kôd koji poseže za elementima iz riznice narodne tradicije i povijesti te iz narodne mitologije. Takav je izbor povezan s procesom selekcije koja prihvaća jedne elemente, a druge odbacuje. Odabrani se elementi uključuju u sustav društvene komunikacije oslonjene na sustav vrijednosti i simbolički univerzum priznat u hrvatskoj zajednici u devedesetim godinama. Sve je to pridonijelo stvaranju novoga identiteta.

Zbog toga su devedesete godine stvorile dobru konjunkturu i bile pogodne za takozvanu “regresivnu imaginaciju” (prema Teresi Walas), to jest za takvo shvaćanje suvremenih događaja u kojem se ističe njihova sličnost s prošlošću te se suvremena zbivanja tretiraju kao ponavljanje događaja poznatih iz prošlosti. U vezi s tim posuđuju se znakovi prošlosti tako da se zajednica može osloboditi traženja vlastita jezika jer se koncentrira na izgrađivanje dostupnoga povijesnoga instrumentarija i na taj način pronalazi snagu koja ju učvršćuje.

Čini se da tu možemo pronaći simptome pretjerane zaokupljenosti prošlošću zbog toga što su prošlost, povijest i sjećanje postali primarne vrijednosti same po sebi, neovisno o tom što se uključuje u njihovo područje. Takvo je stajalište povezano s posebnom vrstom patriotizma, s težnjom prema stalnoj identifikaciji sa zavičajem, vlastitim prostorom, isticanjem svojega kontinuiteta i s takozvanom muzealizacijom, to jest dodjeljivanjem statusa muzejskih predmeta pojavama, stvarima i događajima iz bliske prošlosti. One se uključuju u sustav društvene komunikacije i čine prošlost stalno prisutnom u sadašnjosti, uključuju se u njezin ritam te sadašnjost potiskuju u pozadinu. Bez prestanka djeluje narodna strategija sjećanja kroz zaborav, pa je na taj način nepoželjna prošlost potisnuta kako bi se pojavila “nova budućnost”. No, svi koji se sjećaju drukčije prošlosti moraju se suočavati s osjećajem krivnje jer nova povijest nove države čvrsto je povezana s “terorom sjećanja” i “terorom zaborava”, kako ih naziva Dubravka Ugrešić.

Vrlo točnu ocjenu navedene situacije u svim “malim slavenskim nacijama” koje su se morale suočiti s promjenama devedesetih godina, dala je Marija Bobrownicka u knjizi *Patologije narodnoga identiteta u postkomunističkim slavenskim zemljama – primjedbe o genezi i transformacijama u kategoriji identiteta*: “Povijest i njezino mitologiziranje (emotivna interpretacija povijesti, popularna historiografija) polazna su točka za razumijevanje današnjega shvaćanja narodnoga i kulturnoga identiteta sa svim izopačenjima toga pojma. Ali, ne samo to. Od velike su važnosti proces oblikovanja zajedničke povijesne svijesti i njezini izvori. Izvor određene mitologizacije

narodne povijesti obično je – u različitim dozama i proporcijama – sklop elemenata autentičnoga znanja o prošlosti te pisane i usmene književnosti (posebnu ulogu igraju ovdje velike sinteze narodne povijesti i razvoj političke misli, povijesni romani, pjesništvo i – u nekim regijama – usmeno pučko pjesništvo), zatim narodni ciljevi i ugroženost, a sve to oblikuje emotivne stavove, učvršćuje, a ponekad i sakralizira narodne ili plemenske mitove, proizvodi specifičan jezik ideologije” (Bobrownicka 2006: 6).

Naša razmatranja vode nas prema pojmu mita jer je hrvatska stvarnost u velikoj mjeri opterećena mitskim mišljenjem – možemo čak navesti područja društvenoga života u kojima su mitovi sačuvali iskonsku snagu i moć oblikovanja ponašanja te omogućili da se suvremenosti dodijeli “mitološka dimenzija”. Mitska organizacija svijeta omogućuje pronalaženje bezuvjetnoga smisla stvarnosti, poništava dilemu istina – laž, zadovoljava potrebu o vjerovanju u trajnost ljudskih vrijednosti. Mitovi funkcioniraju na dvjema razinama: na dijakronijskoj kao element kulturne tradicije te na sinkronijskoj zbog svoje kulturotvorne uloge. Na taj način mit više nije samo sredstvo komuniciranja i način identifikacije kojim se pojedincu osigurava osjećanje i pronalaženje identiteta u zajednici. Snaga mita štiti zajednicu od gubitka identiteta i ponekad umjesto sakralnoga na prvo mjesto stavlja profane vrijednosti. Analizirajući identitetske mehanizme koji su rezultat povijesnih događaja u Hrvatskoj, Maria Dąbrowska-Partyka uočila je da se devedesetih godina pojavio upravo takav slučaj. “Rezultat sakralizacije društvenoga i povijesnoga *profanum* je profanacija *sacrum*. ‘Bog je na našoj strani’ pa su svi naši postupci moralno opravdani. U vezi s tim počinju djelovati mehanizmi kompenzacije koji favoriziraju određeni model identiteta” (Dąbrowska-Partyka 1997: 75). Vrsta kompenzacije pravo je na vlastitu priču u kojoj je dominantan mit maloga naroda zaslužnoga za europsku civilizaciju, mit odabranoga naroda i kulturne posebnosti.

Svaka kultura proizvodi takozvanu konektivnu strukturu (Assmann 2009: 32) koja ujedinjuje društvo “ovdje i sada”, ali i u dužem razdoblju. Ona stvara simbolički svijet značenja, područje zajedničkoga iskustva, očekivanja i djelovanja. Zahvaljujući takvoj snazi pojedinci imaju osjećaj sigurnosti i orijentaciju u svijetu. Zajednicu učvršćuje veza između sadašnjosti i prošlosti koja se ostvaruje posredstvom slika i priča iz prošlosti te čuvanjem iskustava i uspomena. Narativni poredak, to jest povezivanje prošlosti i sadašnjosti, utječe na osjećaj pripadnosti i kulturni identitet, što omogućuje pojedincima govoriti “mi” kad misle na sebe i druge članove zajednice. Od presudnoga su značenja konektivna slika sebe u sklopu zajednice i zajedničko sjećanje na prošlost. Princip konektivnosti jest ponavljanje, čime djelovanje poprima oblik uzora, što se može lako prepoznati kao element zajedničke kulture.

Narativne strukture, matrice koje proizvode smisao

Ivo Žanić u knjizi *Prevarena povijest* analizirao je način funkcioniranja matrice koju je oblikovala tradicija i koja sada proizvodi različite naracije. Matrica postoji zahvaljujući svijetu značenja i vrijednosti zajednice koja se koristi određenom kulturnom gramatikom, zajedničkim kodom. Radi se o sjećanju na mitska vremena i junačka razdoblja te pozivanju na autoritete, običaje i predrasude. Uvjet komunikacije u takvoj zajednici jest smještanje naracije u poznati okvir, korištenje “stare” matrice kao impulsa za novu priču. Primatelji koji u njoj nalaze poznate elemente zahvaljujući tomu prihvaćaju takav tekst koji ulazi u odnos s prijašnjim tekstovima, pa je u vezi s tim prepoznatljiv i uvjerljiv. Zbog toga se pojavljuju različita ograničenja jer narator, kao nekada pučki pripovjedač, mora smjestiti svoju priču u okvir određen tradicijom. Tako počinje identifikacija s vizijom svijeta koju proizvodi takva naracija, ali se, s druge strane, u takvu priču mogu uvrstiti aktualni politički i ideološki sadržaji. Primatelj/slušatelj uvjeren je da se zapravo sve može ponoviti: događaji, likovi, okolnosti ... Iz Žanićeve analize doznajemo da su na takav način tekstovi, koji su proizašli iz folklorne matrice generirane u Srbiji od sredine osamdesetih godina, pripremili podlogu za kasniji sukob na Balkanu, iako su se služili prividno nevinim značenjima. U odgovoru na to, s druge, hrvatske strane, pojavile su se priče koje su se koristile domaćim narativnim potencijalom i snažno utjecale na kolektivnu imaginaciju.

Hrvatski mit

Pokušajmo rekonstruirati hrvatsku verziju mita: hrvatski je narod jedan od najstarijih na svijetu, sigurno je stariji od srpskoga naroda ... Europi daje najviše vrijednosti, ali – iako ju je stoljećima branio od barbarstva – ona mu neprestance uzvraća samo nezahvalnošću. Hrvatska je povijest, prema popularnim uvjerenjima, poput paprenjaka: “Po sastojcima – med, orasi i papar – paprenjak, kao tradicionalno hrvatsko jelo uistinu je proturječan, slično kao i cjelokupna hrvatska povijest: slatko-papreni zalogaj za mnoge strane apetite. Koliko su tuđinski osvajači kroz stoljeća, kao i ovi najnoviji ovovremenski agresori posezali za tim slasnim zalogajom umiješanim u najboljem mogućem omjeru Srednje Europe i Mediterana, otkidajući za se slatku ocaklinu, a nama ostavljali zapaprenu stvarnost! Sada, kada smo napokon ostali sami ‘pri obroku’, naš tradicijski hrvatski paprenjak (i August Šenoa

mu u romanu ‘Zlatarovo zlato’ poklanja pozornost) podijelimo prijateljima i gostima, i to u svim njegovim nijansama i punoći. U slast!’ (Milčec 1997).

Civilizacijska granica između Hrvata i njihovih susjeda, koja se spominje u povijesnim radovima i ima temeljno značenje za naraciju o identitetu, pojavila se zbog vjeroispovijesti i povijesnih događaja (posebno značenje dobila su turska osvajanja). Ona je ujedno postala granicom između Istoka i Zapada, između rimske i bizantske civilizacije, kulturne Europe i barbarske Azije. Takvo je stanje izvor uvjerenja o hrvatskom poslanju i ulozi zaštitnika Europe koju brani od barbarstva (Rapacka 1995: 18). Mit o “predzidu kršćanstva” (*antemurale christianitatis*) koji možemo odrediti prema definiciji Topolskoga kao temeljni mit hrvatske kulture (Topolski 1996: 203–216), rezultira opisom stvarnosti koji se služi stereotipom Balkana.

Detaljniju analizu ovoga slučaja predstavila je etnologinja Dunja Rihtman Auguštin (1996) služeći se primjerima iz hrvatskoga tiska te iz svakodnevnoga života, dokazujući da je termin *Balkan* u devedesetim godinama zadobio nedvojbeno negativno obilježje. Poruka koja stiže iz takvih tekstova potpuno je jednoznačna: Hrvatska nema s Balkanom ništa zajedničko i takve su asocijacije uvredljive. Kao dokaz za takvu percepciju mogu se navesti odlomci iz novina i naslovi članaka. Središnje mjesto na prvoj stranici blagdanskoga broja *Slobodne Dalmacije* (29. i 30. svibnja 1996: 1) za Dan državnosti 1996. zauzima najava intervjua s dr. Ivom Sanaderom, predstojnikom ureda Predsjednika Republike: Hrvatskoj nije mjesto na Balkanu. Europski krugovi bi nas željeli na Balkanu i to nastoje, tvrdi taj visoki dužnosnik, među ostalim, radi europeizacije regije. On zapravo ponavlja preuzetu vrhovnikovu ideju o hrvatskoj europskoj misiji (Rihtman Auguštin 1996). Strah od Balkana može doseći groteskne razmjere. Tako je tjednik *Nedjeljna Dalmacija* pozvao na uzbunu člankom pod naslovom “Balkanska plata i srpska salata za talijanske goste u brijunskom restoranu”. Nije riječ o metaforama nego o šoku što ga je doživio hrvatski ministar Marijan Petrović kad je otkrio te “strašne, protudržavne nazive ukusnih jela, i to u jelovniku uglednoga hotela” (prema *Novomu listu* od 13. srpnja 1996: 22).

Slične primjere možemo naći i u književnosti, na primjer kod Daše Drndić (*Canzone di guerra*) (Drndić 1998: 15) ili kod Ante Tomića (*Smotra folkloru*) (Tomić 2001: 45–49). Zanimljivo je da recepti i narodna jela na poseban način, ponekad paradoksalno, pokazuju i potvrđuju granicu između Hrvata i njihovih susjeda. “Zapadnije, ali još uvijek na Balkanu, kult pečenih odojaka nije odisao onom autentičnošću toliko karakterističnom za istočne susjede. U pretprazničkoj novogodišnjoj groznici, primjerice, aktivnosti s prascima i njihovom kulinarskom obradom na zapadnom Balkanu (uglavnom je riječ o gradovima) doimale su se izvještačeno, kao prinudna ali loša

imitacija, kao kakva opsesivna neuroza koja zahvaća puk općenito. Kao što je ‘narod’ na zapadnom Balkanu prakticirao bezboštvo, kao što je prakticirao Jugoslavenstvo, bratstvo i jedinstvo, tako je pekao i prasce. Kao što danas prakticira katoličanstvo i guši se masnim mlincima. I potajno se pita jesu li sarme srpsko jelo; je li njihova priprema možda čin oskvrnjivanja domoljublja” (Drndić 1998: 15).

Mit maloga iznimnoga naroda

Slijedom takvih razmatranja moramo još jedanput ponoviti važno pitanje: *Koji je mit – metafora temeljan za hrvatsku kulturu?* Na koji način taj mit utječe na postupke u sklopu te kulture, kako ju simbolizira i kako se izražava o odnosu prema drugim svjetovima, kako konstituira identitet zajednice (Wrzosek 1990: 81). Odgovarajuća rješenja koja će pomoći u potrazi za odgovorom, naći ćemo u knjizi Juliana Kornhausera *Regijska svijest i mit posebnosti* (Kornhauser 2001). Autor već u naslovu ističe značenje mita posebnosti koji potječe iz osjećaja pripadnosti malomu narodu te nadoknađuje nedostatke i komplekse koji su rezultat takvoga stanja. Njegovanje takvoga kompenzacijskoga mita omogućuje ulazak u europsku zajednicu uz isticanje uloge svojega naroda kao utemeljitelja važnih kulturnih vrijednosti. Igram paradoksa takva strategija rađa osjećaj ugroženosti te strepnju od nerazumijevanja “drugih”. Reakcija na takvo stanje povratak je vlastitoj tradiciji i popularnost domoljubnoga obrasca.

Odlične primjere djelovanja mita posebnosti možemo naći u knjizi Eduarda Kale *Hrvatski kulturni i politički identitet* (Kale 1999). Taj autor smatra da hrvatski narodni identitet određuje pripadnost Hrvata europskomu kulturnomu krugu “koji se često zove zapadnoeuropskom civilizacijom” (Kale 1999: 11). Ističe da je hrvatski jezik svetinja te posvećuje pozornost kulturnoj posebnosti, vlastitim principima društvenoga života i posebnoj društvenoj ustanovi. Oblike društvenoga i političkoga života Hrvati su donijeli iz svoje pradomovine te su im ostali vjerni stoljećima. Isto tako poštuju se tradicionalne vrijednosti koje su ustvari moralne vrijednosti Katoličke crkve. Najvažniji elementi koji su se očuvali sve do danas oblici su teritorijalne organizacije te postojanje narodnoga vođe koji obavlja političke dužnosti, “oca” naroda (Kale 1999: 11).

Već u navedenoj definiciji prisutna je svijest granice, jer autor više puta ističe vlastite, pa onda i druge, posebne principe društvenoga života te iznimnost hrvatske kulture. Kao dokaz možemo navesti naslov jednoga dijela Kaline knjige: *Prinos Hrvata europskoj kulturi* te podnaslove *Prinos*

kršćanskoj vjeri, Prinos misli i znanosti, Prinos umjetnosti koji potvrđuju da mehanizam koji smo primijetili uz pomoć ranije navedenih primjera ima važnu ulogu u svim područjima kulture. Kao dokaz autor navodi niz poznatih prezimena iz hrvatske povijesti, znanosti i umjetnosti te primjere hrvatskoga doprinosa europskoj kulturi. Ipak, činjenice koje navodi nisu poznate stanovnicima drugih europskih zemalja, pa se možda upravo zbog toga u Hrvatskoj rađaju priče karakteristične za sve “male narode” koji stalno uvjeravaju druge u svoju posebnost.

S druge, pak, strane teško je prešutjeti činjenicu da pripadnost Hrvatske skupini “malih naroda” ima svoje posljedice te generira frustracije i zahtjevan odnos prema Europi. Hrvatska je, slično kao sve druge male zemlje, svjesna svojih ograničenja, ali istodobno osjeća iznimnost i drugost u odnosu prema “Zapadu”. Kako ističe Ivo Žanić: “Veliki narodi mogu se prema povijesti odnositi kao prema svom hobiju, ako hoće i posve nehajno, tek da utuku slobodno vrijeme. Oni opstaju i napreduju samom logikom svoje kvantitete. Malim je narodima život bitno složeniji, što ne mora značiti i – ružniji. Nisu ni oni bez izgleda, jer se, prikraćeni za snagu tijela, mogu prikloniti sredstvima duha” (Žanić 1993: 142).

Iako je navedeni Žanićev tekst obojen gorkom ironijom, daje značajan odgovor i pokazuje izvor sveprisutnih naracija s poviješću u glavnoj ulozi – to su kompenzacijske priče koje potvrđuju duševni potencijal zajednice. Spomenute naracije, iako ponekad ne uzimaju u obzir stvarnost i njezina ograničenja te nastaju neovisno o činjenicama, daju smisao zajedničkomu životu i provjeren su scenarij koji glumcima jamči divljenje i priznanje publike. Kako je takva sposobnost nepoznata “punopravnim državljanima Povijesti” – kako ih zove Alain Finkelkraut – moguće je da su upravo takve priče vrsta prkosnoga dara koji malim narodima poklanja Povijest.

Literatura

- Ankersmit, Frank. 2004. *Narracija, reprezentacija, doświadczenie. Studia z historii historiografii*. E. Domańska, ur. Kraków: Universitas.
- Assman, Jan. 2008. *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Bobrownicka, Maria. 2006. *Patologie tożsamości narodowej w postkomunistycznych krajach słowiańskich. Uwagi o o genezie i transformacjach w kategorii tożsamości*. Kraków.
- Dąbrowska-Partyka, Maria. 2004. *Literatura pogranicza, pogranicza literatury*. Kraków: WUJ.

- Dąbrowska-Partyka, Maria. 1997. Zagadnienie tożsamości a konflikt jugosłowiański. U: *Współcześni Słowianie wobec własnych tradycji i mitów*. Symposium w Castel Gandolfo, 19–20 sierpnia 1996. M. Bobrownicka, L. Suchanek, F. Ziejka, ur. Kraków.
- Drndić, Daša. 1998. *Canzone di guerra*. Zagreb: Meandar.
- Kale, Eduard. 1999. *Hrvatski kulturni i politički identitet*. Zagreb: Pan-liber.
- Kornhauser, Julian. 2001. *Świadomość regionalna i mit odrębności*. Kraków: Scriptum.
- Milčec, Zvonimir. 1997. *Priča o paprenjaku*. www.paprenjak.hr
- Nowak Dzieminowicz, Mirosława. 2007. Czy świat człowieka ma postać narracji? O możliwościach badania, rozmiennia i zmiany. U: *Narracja-krytyka-zmiana*. Praktyki badawcze we współczesnej pedagogice. E. Kurantowicz, M. Nowak-Dzieminowicz, ur. Wrocław.
- Rapacka, Joanna. 1995. *Godzina Herdera. O Serbach, Chorwatach i idei jugosłowiańskiej*. Warszawa: Energeia.
- Rihtman Augustin, Dunja. 1996. Zašto i otkad se grozimo Balkana? *Erasmus* 19: 35–43.
- Taylor, Charles. 1995. Źródła współczesnej tożsamości. U: *Tożsamość w czasach zmiany. Rozmowy z Castel Gandolfo*. K. Michalski, ur. Warszawa – Kraków.
- Tomić, Ante. 2001. *Smotra folkloru*. Zagreb: Hena.com.
- Topolski, Jerzy. 1996. *Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej*. Warszawa.
- Žanić, Ivo. 1993. *Smrt crvenog fiće*. Zagreb: Studio grafičkih ideja.
- Žanić, Ivo. 1998. *Prevarena povijest. Guslarska estrada, kult hajduka i rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Zagreb: Durieux.

The Search for Identity: Croatian Narrations about Identity in the Last Decade of the 20th Century

The profound cultural changes that took place in Croatia in the 1990s intensified identity discourse on an individual and a collective level. The attempt to construct a new identity in a crisis situation, following the fall of the previous system, was significantly affected by war shock and a general state of cultural trauma typical for cross-border spaces where diverse cultures clash. The problem of narrative is strictly connected with that of identity. “Narrative” is understood as epistemological structure – a process which is the subject of changes in time. No society can be described without narration it creates.

Key words: identity, narration, history, tradition, myth, story, *antemurale christianitatis*, small nation